

*Бондар В'ячеслав Юрійович,
здобувач ступеня вищої освіти
магістр навчально-наукового
інституту № 1 Національної
академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Мінченко Ольга Василівна,
доцент кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент*

ДЕЯКІ ЗАУВАГИ ЩОДО ДІЇ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО АКТА В ЧАСІ

Стаття 58 Конституції України закріплює один з найважливіших загальноновизнаних принципів сучасного права – закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі. Це означає, що вони поширюють свою дію тільки на ті відносини, які виникли після набуття законами чи іншими нормативно-правовими актами чинності [1].

Закріплення названого принципу на конституційному рівні є гарантією стабільності суспільних відносин, у тому числі відносин між державою і громадянами, породжуючи у громадян впевненість у тому, що їх становище не буде погіршене прийняттям більш пізнього закону чи іншого нормативно-правового акта.

Принцип незворотності дії в часі поширюється також на Конституцію, яка є Основним Законом держави (Преамбула Конституції України).

Слід нагадати, що принцип неприпустимості зворотної дії у часі нормативно-правових актів також знайшов своє закріплення в міжнародно-правових актах, зокрема в Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (ст. 15), Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини (ст. 7). Виняток з цього принципу допускається лише у випадках, коли закони чи інші нормативно-правові акти пом'якшують або скасовують відповідальність особи.

Конкретна сфера суспільних відносин не може бути водночас врегульована однопредметними нормативно-правовими актами однакової сили, які за змістом суперечать один одному. Звичайною є практика, коли наступний у часі акт містить пряме застереження щодо повного або часткового скасування попереднього. Загальноновизнаним є й те, що з прийняттям нового акта, якщо інше не передбачено цим актом, автоматично скасовується однопредметний акт, який діяв у часі раніше.

Принцип незворотності дії в часі законів та інших нормативно-правових актів також означає, що дія закону та іншого нормативно-правового акту не може поширюватись на правовідносини, які виникли і закінчилися до набрання чинності цим законом або іншими нормативно-правовими актами.

Частина 2 ст. 152 Конституції України закріплює принцип, за яким закони, інші правові акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними,

втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність. За цим принципом закони, інші правові акти мають юридичну силу до визнання їх неконституційними окремим рішенням органів конституційного контролю.

За цим принципом дію нормативно-правового акту у часі треба розуміти так, що вона починається з моменту набрання цим актом чинності і припиняється з втратою ним чинності, тобто до події, факту застосування той закон або інший нормативно-правовий акт, під час дії якого вони настають або мали місце.

Конституція, закріпивши ч. 1 ст. 58 положення щодо неприпустимості зворотної дії в часі законів чи інших нормативно-правових актів, водночас передбачає їх зворотню дію і часі у випадках, коли вони пом'якшують або скасовують юридичну відповідальність особи, що є загальновизнаним принципом права. Тобто щодо юридичної відповідальності застосовується новий закон чи інший нормативно-правовий акт, що пом'якшує або скасовує відповідальність особи за вчинення правопорушення під час дії нормативно-правового акта, яким визначались поняття правопорушення і відповідальність за нього.

Конституційний Суд України дійшов висновку, що положення ч. 1 ст. 58 Конституції України про зворотню дію в часі законів та інших нормативно-правових актів у випадках, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи, стосується фізичних осіб і не поширюється на юридичних осіб. Цей висновок був зроблений Конституційним Судом України виходячи з того, що ст. 58 Конституції України знаходиться у розділі II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина». Як сказано в Рішенні Конституційного Суду за конституційним зверненням Національного банку України щодо офіційного тлумачення положення частини 1 статті 58 Конституції (справа про зворотню дію в часі законів та інших нормативно-правових актів) від 9 лютого 1999 р. № 1-рп/1999 «про це свідчить як назва даного розділу, так і системний аналіз змісту його статей і частини другої статті 3 Конституції України».

Слід наголосити на тому, що багато науковців не підтримують зазначену правову позицію Конституційного Суду України, вважаючи, що поширення дії правила про заборону зворотної сили законів і про дозволені винятки не тільки на фізичних, але й на юридичних осіб не суперечить Конституції. Наприклад, у окремій думці судді Конституційного Суду України М.І. Козюбри у справі про зворотню дію в часі законів та інших нормативно-правових актів слушно наголошується, що «правило «закон зворотної сили не має», сформульоване ще давньоримськими юристами, нині визнано всім цивілізованим світом, незалежно навіть від того, закріплене воно в конституції чи ні...Ніяких винятків щодо певних категорій, зокрема юридичних осіб, це правило не передбачає». Також, доцільно взяти до уваги той факт, що більшість нормативно-правових актів, які визначають права й обов'язки юридичних осіб, тим чи іншим чином стосуються інтересів громадян [2].

Але це не означає, що цей конституційний принцип не може поширюватись на закони та інші нормативно-правові акти, які пом'якшують або скасовують

відповідальність юридичних осіб. Надання зворотної дії у часі таким нормативно-правовим актам може бути передбачено шляхом прямої вказівки про це в законі чи іншому нормативно-правовому акті.

Згідно з ч. 2 ст. 58 Конституції України ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визнавались законом як правопорушення. Це правило закріплює базовий принцип європейського правового мислення – *Nullum crimen, nulla poena sine lege* (ніякого злочину, ніякого покарання без закону). Притягнення до відповідальності за діяння, які на час їх вчинення не визнавались законом як правопорушення, представляє собою один із найбільш небезпечних випадків зворотної дії в часі законів ті інших нормативно-правових актів [3].

Також надзвичайно важливим в правовій сфері є необхідність брати до уваги співвідношення в часі моменту набуття чинності новим нормативно-правовим актом і часове розташування відповідних юридичних явищ, на які цей акт поширює свою дію. Явища ці можуть бути одноманітними або триваючими у часі. Одноманітними можна вважати правові відносини, які виникають і припиняються в один і той же день, разові юридичні факти – це, наприклад, факт правопорушення. Через свою нетривалість у часі вони існують під час дії або старого, або нового акта. Отже, за загальним правилом, вони підпадають під дію того акта, під час якого мають місце [4].

Отже, ми можемо зробити висновок, що закріплення принципу незворотної дії у часі є гарантією стабільності суспільних відносин, безпеки людини і громадянина, довіри до держави.

Список використаних джерел

1. Рішення Конституційного Суду України № 18-211/493 від 18.02.1999: Про рішення Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення ч. 1 ст. 58 Конституції України: Рішення Конституційного Суду України N 18-211/493 від 18.02.99. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_493500-99#Text (дата звернення: 07.11.2021).

2. Розділ 3.5 Дія нормативно-правового акту у часі: Каталог юридичних позицій Конституційного Суду України (за рішеннями, висновками): Розділ 3.5 Дія нормативно-правового акту у часі URL: <https://ccu.gov.ua/storinka/publicna-informaciya>. (дата звернення: 07.11.2021).

3. Конституція України. (Остання діюча редакція з коментарями). <https://konstitutsiya.com.ua>. (дата звернення: 07.11.2021).

4. Пушняк О. В. Ультраактивна дія у часі нормативно-правових актів: аспірант, Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого, 2005 р., випуск 9, Державне будівництво та місцеве самоврядування, ст. 152-159. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2498/1/Pushnyak_152.pdf (дата звернення: 07.11.2021).

